

*Teacher's Experience
Опитът на преподавателя*

БОРБАТА И РОДЪТ: ИДЕЙНО-СМИСЛОВИ ПОЗИЦИИ В СТИХОТВОРЕНИЕТО „ПРИСТАНАЛА“ НА ХРИСТО БОТЕВ

Костадинка Христова

ПГ „Константин Фотинов“ – Самоков

Творбата е своеобразна полемика за житейските стойности, за смисъла на традицията, за моделите на живеене и динамиката на времето. През тази дискусия е пречупено най-личното човешко чувство – любовта.

В творчеството на Хр. Ботев темата за любовта е част от големия диалог на човека с традицията и с актуалните повели на възрожденската епоха, от една страна, а от друга – чрез интерпретацията на тази тема лириката на бележития ни поет дава отговор, българския отговор, на един от вечните екзистенциални проблеми – за избора между повелите на дълга и поривите на сърцето.

Любовта в творчеството и световъзприятието на Ботеве идеологизирана. Човешките достойнства на обичания човек и стойността на самата любов са тясно обвързани с отношението към националната идея. Но тази обвързаност има и своя дълбок екзистенциален смисъл. Защото, ако искаш да мислиш за себе си като за достоен човек, ако искаш да запазиш националното си самочувствие и личностното си себеуважение, трябва да прегърнеш идеята за свободата. Според Хр. Ботев освобождението на България от чужди и родни гнетители е единственият път за възвръщане на човешката свобода на българина и на смислеността на неговия живот.

Осмислянето на тази истина е може би най-големият прелом в националната психология от епохата на Възраждането. Да пожелаеш свободата – това е първата, но и най-гигантската крачка по пътя на борбата. За поколения българи свободата е понятие, изпразнено от съдържание. На водачите и будителите от възрожденската епоха се пада тежкия дял да напълнят това понятие с конкретен смисъл. Ето защо в Ботевата лирика много често страстната дискусия е върху моделите на мислене, върху човешките стойности и избори. Ботев е прозрял, че свободата е обществено-политическа, но преди всичко морално-

етична и психологическа категория. На първо място, тази идея трябва да е обвързана с индивидуалния човешки живот. Ботевото слово издига глас за утвърждаване на нова нравственост, за нови ценности. То се противопоставя срещу пасивността и покорството, срещу страха и робското търпение. Ето защо в Ботевата лирика много често се проблематизират досегашните модели на мислене и живеене. Това отношение е своеобразна провокация към възрожденския българин. Чрез проблематизирането на традицията пред човека се открояват нови възможни житейски перспективи, подсказва се личната отговорност на всекиго за житейския му избор. Пасивността и инертността на досегашното живеене са отречени, дамгосани са като остарели и омразни, защото те задържат човека в статуквото на робството. Следването на традицията е своеобразно съглашателство с поробителите, защото възпроизвежда игото.

С такива послания е натоварено и стихотворението „Пристанала“. Самото заглавие отвежда към мотива за избора, за осъзнатия личен избор, който е превърнат в реален действителен акт.

Приставането е познато в патриархалния свят. В този мъжки свят, в който основна ценност е съхраняването и продължението на живота, волята и копнежите на личността (а още повече на жената) са оставени на заден план. Приставането е женската реплика срещу наложения чужд избор; приставането е женският начин да заявиш желанията си и да поставиш традицията пред свършен факт.

Патриархалната традиция познава и кражбата на мома, като реакция на индивида срещу решението на рода/колектива. В акта на открадването обаче активната страна е момъкът, т.е. мъжкото начало. Озаглавявайки творбата си „Пристанала“, Ботев провокативно проблематизира една от основните опори на „равнинното“ живеене – традиционния брак.

Бракът, създаването на семейство в патриархалната норма е връхна точка на социалната и личностната реализация на човека. Това е „осветеният“ път личността да се впише в родовата общност, като изпълни нейната най-съществена норма – да осигури продължението на живота.

Приставането е скандален начин да се изпълни традицията, защото то дръзко се опитва да я съвмести с поривите на сърцето. А това изглежда опасно, защото отваря вратата и за още волности и нарушения от страна на личността.

В контекста на тези смислови послания, зададени от заглавието, е поставено поведението на „млада хубава Стояна“. Това поведение е повод да се сблъскат различни светогледни позиции и ценности системи. В защита на равнинната норма звучат гласовете на Стоянината „стрика“

и на майка ѝ. Оценката и на двете препраща момичето в пространството на извънмерното. За Стоянината стрика девойката е полудяла.

*Из градина крещи, вика
омразната нейна стрика:
„Полудя ли, мар Стояно,
та отиваш толкоз рано?“*

От гледна точка на патриархалното мислене лудост е да следваш гласа на сърцето си, лудост е открито да заявиш желанията си и открито да ги отстояваш, лудост е да не послушаш по-възрастния. Усетила своята безпомощност, Стоянината стрика я „ковлади“ на майка ѝ:

*Па се спусна к'нейна мама
да ковлади тя Стояна,
че отива на поляна.*

Майката е пазителка и преносителка на традицията в патриархалния дом. Нейната най-важна житейска мисия е да изгради от децата личности, овладели и спазващи родовата норма. Майката е гарант за нравствените качества и социалните умения на подрастващото поколение. Нарушаването на нормата от страна на децата ѝ е и нейно собствено поражение.

Но времето, в което живее Стояна, предлага алтернатива на досегашното човешко съществуване, затворено в рамките на традицията. Развелият се кървав байрак е страшната и мамеща емблема на тази алтернатива. Стояна избира общността на юнаците, а не тази на рода; тя е готова да последва гласа на сърцето си, да прекрачи нормата на равнината, за да бъде с Дойчин, за да бъде волна „горска птица“.

*Па си весел, засмян тръгна
да посрещне той Стояна;
наближи я – с пушка гръмна,
като видя, че ѝ засмяна.
И дружина загърмяха
на засевки, та запяха;
а тя ръце си разгърна,
та Дойчин я млад прегърна.*

Щастието на Стояна и Дойчин обаче предизвиква и страдание.
*А нейната клета мама,
като гледа таз измама,*

*сълзи лее и проклина
ту щерка си, ту Дойчина.*

Майчиният плач е метафора на нараненото майчино сърце. Опасно е да се скъса с познатия ред на досегашния живот, да се изправиш сам пред неизвестността на индивидуалния избор. Майката ще оплаква и своята изоставеност, но и света, който не може да предложи друго живеене. Като израз на дълбока нараненост и безсилие звучат думите на лютата майчина клетва.

*Да не џџфнеш, да не пекнеш,
дџџе клета, със Дойчина,
да окапеш, дете седнеш –
да не станеш по година!
Дано болест те налегне,
болест, дџџе, живеница,
и Дойчин да не убегне
от верига, от темница!
Тоз хайдутин, що го любиш,
на кол утре да го видиш,
че от там се тебе хили
и на горски самодиви!*

Сложни и човешки разбираеми са чувствата на майката. В тях се сплитат в едно страх и гняв, тревога и обида. Майчината болка има своята „предистория“. Изборът на Стояна е поредната майчина загуба – юначеството е спечелило и Стояния „батя“.

Но клетвите на майката остават сякаш нечути. Като че ли те имат сила само в равнината, в пространството на строгите патриархални регламентации. Гората има свой закон, различен от равнинния – това е законът, който приветства непокорството, волния порив, смело заявеното желание, свободата. Прекрачила в пространството на гората, Стояна вече е недосегаема за закона на патриархалния свят. Съзнателното и доброволно напускане на равнинното пространство е посегателство към самата сърцевина на нормата. Прегръдката между Стояна и Дойчин е знак за категоричния избор на „горската“ участ пред робското съществуване. Това е жест, който утвърждава свободата като споделена ценност в най-интимните измерения на човешкото живеене. Приобщаването на либето към „горското“ е основна мяра за крепкостта на любовната връзка. Защото това е любов от нов порядък. Това не е увиране на чувствата в калта на инертното примирение с отреденото („До моето първо либе“), а достоен

човешки избор. Подобна любов е възможна само в пространството на свободата. Неслучайно любовната среща между Стояна и Дойчин е на поляната, „край горица“, в обкръжението на хайдушката дружина.

В Ботевото творчество пространството на гората е противопоставено на пространството на равнината. Ходенето по гората не е просто скитничество. Гората е светът на хайдутина – там е неговият дом, а юначеството е неговият занаят. Чрез тези си значения горското пространство гарантира смислеността на хайдушкото битие. Гората е убежище на разбунтувалия се роб, тя е пространството на свободата. Затова ходенето по гората е особен житейски статус, за който трябва да докажеш, че си достоен. Трябва да си прозрял ценността на свободата, да си я пожелал, да имаш куража да оспориш статуквото и да му се противопоставиш, да имаш силата да отстояваш своя избор. И това не е въпрос нито на възраст, нито на пол. Това е чисто човешкият избор на онзи, който се е научил да чува гласа на съвестта и сърцето.

В подкрепа на подобно твърдение звучат думите на Стояниния баща. След клетвите на майката тези думи са като благословия, която приветства и утвърждава свободолюбието, човешката борбеност и юначеството. Тази бащина благословия отменя лютата майчина клетва. Словото на бащата, сам „юнак стари“, акцентува върху съществуването на една друга традиция (различна от равнинно-патриархалната) – тази на юначеството и смелостта. Думите на бащата проектират тази традиция както в миналото, така и в бъдещето.

*Горо, горо, майко мила,
толкоз годин си хранила
мене, горо, юнак стари
с отбор момци и другари, –
храни, горо, таквиз чеда,
дорде слънце в светът гледа;
дорде птичка в тебе нее,
тоз байряк да се ветрее!*

Ако патриархалната традиция е под майчината закрила, то юнашката традиция е под закрилата на една друга майка – гората, пазителка на волността и свободата.

Ботевата творба „Пристанала“ утвърждава свободния човешки избор. Истинската любов се свързва със смелостта да изразиш и да отстояваш порива на сърцето си пред целия свят. Това е любов, която обещава изпитания и приключения, тя е поле, където знаците на гората и пътя надделяват над тези на дома. Това е любов на възстановеното

човешко достоинство, на победилото личностно самоуважение, за които досегашните рамки на живеене се оказват безнадежно отеснели и безкрайно остарели. Човешката душа е усетила нови хоризонти за себе си, човекът е разбрал разликата между обикновеното съществуване оцеляване и истинското пълноценно смислено живеене.

**THE FIGHT AND THE FAMILY –
IDEOLOGICAL AND MEANINGFUL MESSAGES
IN HRISTO BOTEV’S POEM “PRISTANALA”**

✉ **Ms. Kostadinka Hristova**
Vocational school “Konstantin Fotinov”
Samokov, Bulgaria
E-mail: kostadinka1118@abv.bg